

THE MAGIC WORD IN THE ART OF SORCERY IN ROMANIA

**Mariana Flaișer, Prof., PhD, "Gr. T. Popa" University of Medicine and Pharmacy,
Iași**

Abstract: In the Romanian Middle Age, the few professional healers were the foreign doctors: Greek, Hebrew, Italian, Austrian, German, etc. They practiced their profession in the big fairs, at the Courts of the Ruler and of the great landowners, leaving the villages and the hamlets in the care of the quacks, of the charmers and of the witches. If in the West, particularly in the XIV – XV centuries, the persecution against the witches reached its peak, in the Romanian provinces, the women quacks, the women charmers and the witches, even if they were not formally accepted, were tolerated. In this paper, our comments will concentrate upon the occupation of witch in the past of the Romanian space, but also in nowadays, emphasizing the therapeutic value of the word from the spells. It is known that the spells are incantations in which the magic of the word is combined with a theatrical attitude of the healer and with a props composed of elements of the nature: water, fire, metals, herbs, various household items in a chain that must bring healing of the suffering person.

Keywords: healers, quacks, charmers, witches, incantations.

Motto: „Seva omului este cuvântul”
(*Upanișade*)

Titlul acestei lucrări poate deschide porți spre comentarii multiple privind forța vindecătoare a cuvântului, despre vrăjitorie – artă, meșteșug sau înșelătorie, pe baza numeroaselor notații existente în diverse documente privind practicile magice la români. Referitor la toate aceste aspecte există o amplă bibliografie care înmănușează studii de antropologie, etnografie, medicină, lingvistică, psihologie, etc. Cercetarea noastră, plecând de la unele considerente generale despre cauzalitatea existenței practicilor magice la români, va avea ca temă principală **cuvântul** și virtuțile sale tămăduitoare, selectând din structura incantațiilor populare, a descântecele, câteva dintre creațiile lexicale care se disting printr-o sonoritate particulară.

Nu se poate vorbi despre vrăjitorie și descântece la români fără a face corelări cu practicile magice ale altor popoare. Se știe că în istoria omenirii, epoca Evului Mediu a fost dominată de frica de vrăjitorie împotriva cărora s-a dus o adevărată vânătoare pentru motive care astăzi nu mai par „păcate de moarte”: „culesul ierburilor în noaptea Sfântului Ion, descântatul pentru a îngriji bolnavi, vindecarea cu răchită a mădulelor zdrobite ... îngrijirea unui dinte cu un cui, etc.”¹

¹ Jean Delumeau, *Frica în Occident (secolele XIV - XVIII), O cetate asediată*, vol. II, Editura Meridiane, București, 1986, p. 306.

Încriminate de toate relele lumii erau, în special, femeile². Prigoana împotriva vrăjitoarelor, execuțiile acestora în Germania, Scoția, Lorena, Luxemburg par a se încheia în secolul al XVII-lea, cu o ultimă reprezentare de acest fel, în America, prin spânzurarea vrăjitoarelor din Salem.

În timp ce fanatismul religios, în Europa, atinsese apogeul, în teritoriile românești oamenii „*credeau mai mult în poveștile mitologice și cosmogonice și în descânțete [respectând], mai mult, pe vrăjitoare*”³, pe fermecătoare și descântătoare. Faptul că vrăjitoarele, în sens generic, au avut atâta credibilitate în trecut și se bucură de încredere și astăzi se explică, pe de o parte, prin felul în care omul, dintotdeauna, a vrut să știe ce se află dincolo de palpabil, de concret și să înțeleagă o lume pe care nu o poate percepe decât prin revelație⁴.

Pe de altă parte, vrăjitoarele autentice sunt ființe înzestrate cu un al șaselea simț și pot accede într-un univers al misterelor. Au darul de a ști să se apropie de oameni printr-o atitudine binevoitoare, prin „*cuvinte meșteșugite*”, știu să asculte cu răbdare, îndeplinind, în funcție de circumstanțe, când rolul medicului, când cel al duhovnicului sau al psihologului, sau toate dimpreună.

Filozoful V. Conta, vorbind despre *farmece și vrăjitorii* afirmă că vrăjitoarele, „*persoane nervoase*”, de fapt persoane înzestrate cu percepții extrasenzoriale care depășesc normalitatea, au „*presentimente și visuri profetice*”⁵. Despre calitățile și abilitățile vrăjitoarelor, ale babelor descântătoare din satele românești, vorbește pe larg, Silvia Ciobotaru în lucrarea sa *Folclorul medical din Moldova*, subliniind că acestea au o inteligență anormală față de mediile mediocre în care se crede în magie, care au acumulat un ansamblu de cunoștințe impresionant privind praxisul etnoiatric și formulele magice și care „au un anumit *talent dramatic*”⁶ (s.n.).

Practicile magice ale vrăjitorilor urmăresc, de cele mai multe ori, vindecarea bolilor. Descântătoarele sunt solicitate, alături, pentru a afla soarta, norocul în dragoste, pentru a se ruga pentru prosperitatea familiei, a gospodăriei în general⁷. Deși nu sunt trecute în nomenclatorul profesiilor românești, vrăjitoarele, prezicătoarele zilelor noastre își fac reclamă la mica publicitate în presa scrisă sau la televizor, etalându-și talentele: „*prezicătoarea Sofica vine în ajutorul dumneavoastră și vă dezleagă de tot ce e rău în casă, vindecă boli: alcoolism, impotență, dezleagă cununii, rezolvări prin telefon*”⁸. Interesantă este reacția puerilă a unor oameni care plătesc averi vrăjitoarelor, considerând promisiunile și farmecele acestora căi sigure pentru a-și rezolva toate problemele.

Practicile magice nu se rezumă doar la a face bine. Se vorbește frecvent de „*magie neagră*”, de practici magice la nivel de stat pentru a schimba echilibrul de forțe, șefii de stat,

² Jean Delumeau, *op. cit.*, vol. II, p. 269 precizează că în secolul XV există numeroase tratate privind vrăjitoria. Între acestea, „*Formicarius este prima lucrare demonologică în care se insistă asupra rolului femeii în vrăjitorie*”.

³ Vasile Conta, *Teoria fatalismului*, în *Opere complete*, Editura C. Sfetea, Librăria Școalelor, București, 1914, p. 147 – 148 (ediția Octav Minar).

⁴ În acest sens, L. Blaga în *Ființa istorică*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1977, p. 180, notează: „*Aspirațiile cognitive ale omului trec dincolo de « fapte », ca atare, în vederea unei cunoașteri de adâncime, faptul devine cu aceasta o problemă. Părerea unei probleme este echivalentă cu deschiderea unui mister și solicită un act spiritual de căutare a unei soluții, echivalentul unui act revelator*”.

⁵ V. Conta, *op. cit.*, p. 184.

⁶ Silvia Ciobotaru, *Folclorul medical din Moldova*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2005, p. 61–62.

⁷ „*Vrăjitorul poate face fel de fel de minuni. El poate să închege apa, să oprească ploaia, să prefacă pe oameni în dobitoace, să spulbere, să împiedice iubirea, să vatăme vitele și ogoarele*” (cf. V. Conta, *op. cit.*, p. 305).

⁸ *Ziarul Ziua*, 8 aprilie 2008, an XIV, nr. 4204, p. 15.

guvernele, sorții războaielor, etc. Din vechime și până astăzi, vrăjitorii, clarvăzători, astrologii au fost mereu în preajma șefilor de stat. D. Cantemir de pildă, în toiul luptelor cu Împărăția Corbului consideră că poate să izbândească prin intermediul „descântecelor, farmecelor, rugămintelor ... cursul stelelor și vârtejirea țircălamurilor cerești”⁹. Astăzi, spionii vrăjitori folosiți de americani și ruși folosesc „blesteme sau binecuvântări pentru atac sau pentru protecție, tehnici ezoterice, « flăcări violete » pentru armonizarea câmpului energetic”¹⁰. Scepticismul unora în ceea ce privește practicile magice nu a obstaculat cercetările etnologilor, psihologilor, lingviștilor care au căutat să înțeleagă și să explice misterul descântătoarelor și al descântecelor românești.

De pildă, Hașdeu nu a folosit „*elementul magic*” doar ca obiect de studiu, ci s-a implicat emoțional în deslușirea unor fenomene ca spiritismul, hipnotismul, identificând existența „*unei ființe superioare – supraorganismul – care are posibilitatea de a se dezvărgini, are puteri telepatice, străbate distanțe colosale, știe lucruri necunoscute sau cu desăvârșire uitate*”¹¹.

Puterea magismului, în general, forța magismului românesc în cazul de față, stă în *cuvântul* care deschide vraja, pregătind scena jocului între forțele binelui și cele malefice. Nietzsche afirma că „*vraja este condiția prealabilă a oricărei arte dramatice*”¹².

Astfel, descântecul românesc este o secvență literară dramatică care are toate ingredientele unei piese de teatru în miniatură, actorii (descântătoarea și bolnavul), forțelor răului care poartă în general măști și forțele binelui (sfinți, Fecioara Maria, Iisus, Dumnezeu) sunt personaje care dialoghează într-un decor cu o bogată recuzită (obiecte de metal, cuțite, seceri, lopeți, apă neînceptută, cărbuni, plante diferite, etc.).

Dramatizarea incantației este amplificată de prezența unor personaje grotești în opinia lui Rosetti, „*personaje infernale*¹³ care poartă măști¹⁴, în spatele cărora ochii larg deschiși privesc victima înfricoșând-o: *S-a-nțălni Strabagi / Barbă-Cot / cu păr lung până-n pământ / cu scânteii din ochi vărsând*” (Ciubotaru, 2005, p. 317); „*Înainte de i-o venit / un moșneguț mititel / cu straie negre zdrențăroase / cu ochii beliți / cu dinții rânjiți / A spărie ... l-a spăriet*” (Ciubotaru, 2005, p. 318); „*O-nțălnit-o Vad Vod / cu urechile di-on cot / cu buzăli ca slăninile / Cu mânili ca răschitoarele*” (Ciubotaru, 2005, p. 321); „*Tu Muma Pădurii ... / că tu vii cu mânili cât răschitoarele / cu picioarele cât prăjinile / cu ochii cât sitele / cu dinții cât țestele / cu unghiile cât secerile*”; „*S-a întâlnit cu Spărietu / cu barba cât cotu / cu limba ca stânca / cu dinții ca grebla / cu ochii boldiți*”¹⁵ (Antologia, 1998, p. 132).

Împletirea sincretică între muzicalitatea versurilor, tonalitatea incantației (șoptită, imperativă, tainică) și textul propriu-zis, animat de prezența personajelor imagine, unele

⁹ Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, Editura Minerva, București, 1978, vol. II, p. 155. Prințul Cantemir vorbește și despre descântecul la moldoveni ... un fel de „*magie cu care ... se pot vindeca toate boalele*”, relatând o scenă la care a fost martor când o femeie bătrână „... a descântat un cal cu niște cuvinte vrăjești ... și a început calul să-și vie în fire” (Cf. *Descrierea Moldovei*, Editura Librăriei Socec, București, 1909, p. 252).

¹⁰ Informații preluate din articolul „*Crimeea cucerită de ruși cu spioni vrăjitori*” în *Ziarul Libertatea de Duminică*, 28 septembrie 2014, nr. 8042 / 634, p. 6.

¹¹ B. P. Hașdeu, *Sic Cogito*, Editura Scrisul românesc, Craiova, p. 142.

¹² Friederich Nietzsche, *Nașterea tragediei în volumul De la Apollo la Faust*, Editura Meridiane, București, 1978, p. 213.

¹³ Al. Rosetti, *Limba descântecelor românești*, București, 1975, p. 109-119.

¹⁴ „*Masca ne liniștește și fascinează... la măștile omenesci din fața ascunsă și transformate rămân doar ochii care privesc dezumanizați prin găurile negre încercuite de aleși*” (Roger Caillors, *Eseuri despre imaginație*, Editura Univers, 1975, București, pp. 127, 128).

¹⁵ *Antologia descântecelor populare românești*, Editura Grai și suflet, Cultura Națională, București, 1998, p. 81.

răuvoitoare ca: Muma Pădurii, Barbă Cot, Striga, Samca, Zburătorul, zmei, zmeioaice, altele binevoitoare ca: sfinți, Fecioara Maria, Iisus, Dumnezeu, fac din descântec o specie dramatică¹⁶ cu rol apotropaic, de o adâncă și mare frumusețe.

Adăugând la aceste aspecte și „*structura invocației*”, „*ritmul*”, „*ritmica vibratorie*” care îi cufundă pe vrăjitori într-o stare apropiată de transă (Ciubotaru, 2005, p. 72), se poate afirma că fluxul incantației, în care cuvântul se încarcă de forța magică, poate provoca miracolul vindecării pentru cel descântat.

În acest sens, termenii feminini, derivați de la masculin, se încadrează în tendința generală de creare a unor personaje imaginare, fantastice. Dacă termenii masculini care denumesc agenții malefici: *moroiiul*, *strigoiiu*, *vrăjitorul*, *faptul* etc. sunt, în percepția din care apelează la descântătoare, elemente lexicale familiare, corespondentele feminine derivate în special cu sufixele: *-oaie* ; *-oaică*, sufixe cu o sonoritate stridentă și semantică augmentativă au rolul de a produce celui descântat o teamă, un șoc emoțional prin nouitatea cuvintelor: *sâmcoaică* (Ciubotaru, 2005, p. 458), *făptoaică*, *lichituroaică*, *strînșuroaică* (Ciubotaru, 2005, pp. 460, 471, 458), etc., spărietul cu *spărietoaica* (Ciubotaru, 2005, p. 71), guzganul cu *guzgănoaica* (Ciubotaru, 2005, p. 495), *balauoaicî* mari (Ciubotaru, 2005, p. 405), *cucoaica* după cuc (Ciubotaru, 2005, p. 347), *spăimoaia* și *spăimoiu*, *strânsoaia* și *strânsoiu*, *fricoaia* și *fricoiu*, *moroiiu* și *moroaica* (Ciubotaru, 2005, p. 308), *norocu* și *norocoaica*, *boala* și *boloaica* (Ciubotaru, 2005, p. 458).

În timp ce derivatele feminine cu sufixe augmentative sunt mai numeroase decât masculine, în textele descântecelor apar și forme derivate masculine cu sufixul *-oi*, acolo unde în limba română există un termen apropiat semantic, astfel încât creația unui nou termen pare inutilă. Astfel, de la frică, spaimă, tifos, cancer, diochiu există derivate ca: *fricoiu* (Ciubotaru, 2005, p. 471), *spăimoiu* (Ciubotaru, 2005, p. 468), *tifusoiu*, *friguroiu*, *lunguroiu*, *canceroiu* (Ciubotaru, 2005, pp. 308, 408), *diochioiu* (Ciubotaru, 2005, p. 350), *gușoi* (Ciubotaru, 2005, p. 396), etc.

Există opinii potrivit cărora vindecarea celui deochiat are la bază „*mijloacele magiei contrastive – contraria contrarii curantur*” (Sitaru, 1999, p. 128). Prin urmare, opoziția masculin-feminin *fricoiu*, *frica* ; *strînsoiu*, *strînsoaica* ; *faptu*, *făptoaică*, etc. se numără printre practicile magice care au ca agent vindecător *cuvântul*.

În aceeași categorie a cuvintelor magice care au darul să întrețină vraja, să alunge suferința, să îmbărbăteze bolnavul, se află numeroasele verbe la imperativ (fie la modul imperativ propriu-zis, la condițional-optativ sau la conjunctiv cu sau fără conjuncția *să*)¹⁷.

Avalanșa de imperative se asociază celorlalte aspecte care definesc structura dramatică a descântecului, amplificând tensiunea jocului scenic: „*Din față-l loviți, / Sângele-i clocotiți! / Dați-i fiori / Pe subsuori*” (Antologia, 1998, p. XXIV) ; „*Crepe-i fițele! / Pice-i costițele! / Crepe-i pulpele! / Cură-i sângele*” (Antologia, 1998, p. 36) ; „*Florică, taci / Nu te-nspăimânta / Nici în samă nu băga!*” (Antologia, 1998, p. 90) ; „*Vătămătura vătămată ... / Nu necheza ca caii*

¹⁶ Mircea Eliade vorbind despre șamanism afirmă că acesta poate fi considerat ca o rădăcină comună a filozofiei și a artelor de reprezentare. Șamanul trebuie, concomitent să reprezinte lucruri nevăzute și să-și manifeste, fie chiar și numai prin trucuri, puterea. Spectacolul pe care îl dă în acest scop, măștile pe care le poartă... toate acestea formează unul din izvoarele teatrului. (M. Eliade, *Încercarea labirintului*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1990, p. 92).

¹⁷ M. P. Sitaru departajează tipurile de imprecții întâlnite în descântece, astfel: „*tipuri de imprecții alcătuite din sintagma cu verbe la modul imperativ, sintagme cu verbe la condițional optativ, sintagme cu verbe la modul conjunctiv, sintagme cu verbe la conjunctiv fără conjuncția să*”, p. 132.

/ *Nu rage ca buhail / Nu te zgârci ca aricii*” (Antologia, 1998, p. 135) ; „*Și să pleci cinci-cincit / și să-mi pleci pom înflorit*” (Antologia, 1998, p. 183) ; „*Să rămâi curată / Să rămâi luminată*” (Antologia, 1998, p. 205), etc.

Faptul că descântătoarea își alege cuvintele, își nuanțează fluxul verbal, cere ajutorul divinității, cere ajutor stelelor, cerului¹⁸, elementelor naturii, în complexitatea lor¹⁹, dovedește că arta vrăjitoriei nu este la îndemâna oricui. Descântătoarele au talentul de a crea cuvinte care par a sări din lăcașul lor firesc, derivându-se neașteptat, ajungând la forme bizare care au scopul de a speria și alunga boala: „*Cu hîrlețîli – o hîrlețuîți / Cu târnăcoapili – o târnăcopîți*” (Ciubotaru, 2005, p. 275) ; „*Cu crupi l-oi crupăi! / S-o bârduim / S-o cuțătoim*” (Ciubotaru, 2005, p. 455).

În concluzie, arta vrăjitoriei la români își are esența, în primul rând, în puterea magică a cuvântului. „*Vis verbi*” din descântecul românesc acționează prin noutatea formelor lexicale derivate, nume neașteptate, date agenților răului, intonația imperativă a verbelor care cer depărtarea bolii și restabilirea armoniei sufletești și trupești.

Descânțele românești teaurizează o multitudine de practici magice pe care din ce în ce mai puțini dintre noi le cunosc sau le dau crezare. Uneori, medicii găsesc în leacurile băbești surse de inspirație pentru actul terapeutic modern, așa încât, nu putem decât să credem, precum Socrate, că tainele naturii ni se dezvăluie treptat, dacă vrem cu adevărat să le descifrăm: „*Generațiile vremurilor ce vor veni vor ști o seamă de lucruri necunoscute nouă. Multe dintre acestea vor fi rezervate secolelor viitoare când se va fi șters și aducerea aminte despre noi ... Eleusis păstrează revelații pentru credincioșii care se vor întoarce ... Natura nu ne încredințează tainele ei dintr-o dată*”²⁰.

Bibliografie

- Antologia descântecelor, 1998 – *Antologia descântecelor populare românești*, Editura „Grai și Suflet”, Cultura Națională, București
- Blaga, 1977 – Lucian Blaga, *Ființa istorică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca
- Caillois, 1975 – Roger Caillois, *Eseuri despre imaginație*, Editura Univers, București
- Candrea, 1999 – I. Aurel Candrea, *Folclorul medical român comparat*, Editura Polirom, Iași
- Cantemir, 1909 – Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Editura Librăriei Socec, București
- Cantemir, 1978 – Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, Editura Minerva, București
- Chevalier, Gheerbrant, 1995 – Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, P – Z, Editura Artemis, volum III, București
- Ciubotaru, 2005 – Silvia Ciubotaru, *Folclorul medical din Moldova*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași
- Conta, 1974 – Vasile Conta, *Opere complete*, Editura Sfetea – Librăria Școalelor, București (ediția Octav Minar)

¹⁸ Întru-un studiu al lui Victor Ieronim Stoichiță despre *Pantormo și manierismul*, Editura Meridiane, București, 1978, p. 87, se vorbește despre relația dintre astrologie și medicină, amintind că Paracelsus era de părere că „*sănătatea și boala sunt manifestări ale naturii în toată complexitatea ei. De la natură derivă meșteșugul vindecării, nu de la medic. Cerul acționează în lăuntru nostru. Medicul este deci un astronom al interiorului*”.

¹⁹ Cercetătoarea Elena Iliescu analizează în amănunt „*elemente chimice utilizate în descânțele românești: fierul, aurul, argint, alcool, ceara, pucioasa, sarea, unele grăsimi*”. Pentru informații complete, vezi articolul *Chimia descântecelor românești*, în volumul *Direcții în cercetarea filozofică românească*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2006, p. 220 – 226.

²⁰ Seneca, *Scrieri filozofice alese*, Editura Minerva, București, 1981, p. 264.

-
- Delumeau, 1986 – Jean Delumeau, *Frica în Occident (secolele XVI - XVIII) – O cetate asediată*, Editura Meridiane, București
- Eliade, 1990 – Mircea Eliade, *Încercarea labirintului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca
- Hașdeu, 1991 – B. P. Hașdeu, *Sic Cogito*, Editura Scrisul Românesc, Craiova
- Iliescu, 2006 – Elena Iliescu, *Chimia descântețelor românești*, în volumul *Direcții în cercetarea filologică românească*, Casa Editorială Demiurg, Iași
- Rosetti, 1975 – Al. Rosetti, *Limba descântețelor românești*, București
- Seneca, 1981 – Seneca, *Scrieri filozofice alese*, Editura Minerva, București
- Sitaru, 1999 – Maria Purdela Sitaru, *Etnomedicină lingvistică*, Editura Amarcord, Timișoara
- Upanișade, 1993 – *Cele mai vechi upanișade*, Editura Științifică, București